

**Hamsterproject
Vlaams-Brabant
2002-2003**

Hamsterproject Vlaams-Brabant

Wetenschappelijk rapport 2003/1 Natuurpunt Studie
Saskia Mercelis

natuurpunt

**STATUS EN BESCHERMING VAN DE
EUROPESE HAMSTER (*CRICETUS CRICETUS L.*)
IN VLAAMS-BRABANT**

**onderzoek uitgevoerd door Natuurpunt Studie
in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant en Brakona**

Samenstelling: Natuurpunt Studie
Auteur: Saskia Mercelis
Maart 2003

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	3
2. HAMSTERPROJECT 2002-2003.....	4
3. MATERIAAL EN METHODE	5
3.1 ZOEKMETHODE	5
3.2. MONITORING VAN DE GEKENDE POPULATIES	5
3.3. INVENTARISATIE VAN DE WITTE GATEN.....	6
3.4. VERWERKING VAN DE GEGEVENS.....	6
4. RESULTATEN.....	9
4.1. BASISGEGEVENS.....	9
4.2. TEMPORELE TRENDS	10
<i>Gemonitorde hokken .....</i>	<i>10</i>
<i>Geïnventariseerde hokken.....</i>	<i>12</i>
4.3. ZOEKSUCCES	13
4.4. HANDLEIDING HAMSTERBEHEER.....	13
4.5. INTERNATIONAAL HAMSTERCONGRES	14
4.6. PROJECTGROEP.....	15
<i>'Masterplan' Plateau van Duisburg'.....</i>	<i>15</i>
<i>Inventarisaties/monitoring .....</i>	<i>15</i>
<i>Starthappening Koeheide .....</i>	<i>16</i>
<i>Handleiding voor het beheer van akkerleefgemeenschappen .....</i>	<i>16</i>
<i>Hamsterwandeldag.....</i>	<i>16</i>
<i>Aankopen.....</i>	<i>16</i>
<i>Conclusie.....</i>	<i>16</i>
4.7. BIJKOMENDE ACTIVITEITEN.....	16
<i>Internationale contacten .....</i>	<i>16</i>
<i>Landinrichting Brabant Plateau .....</i>	<i>17</i>
<i>Lokale Natuurpunt afdeling .....</i>	<i>17</i>
<i>Voordracht Brakona.....</i>	<i>17</i>
<i>Overleg met de doelgroepen .....</i>	<i>17</i>
<i>Info avond Dijleland.....</i>	<i>17</i>
<i>Hamsterwandeldag Velve-Mene .....</i>	<i>17</i>
<i>Hamsterwandeldag Zaventem .....</i>	<i>18</i>
<i>Voorstelling op congressen.....</i>	<i>18</i>
<i>Voordracht JNM.....</i>	<i>18</i>
<i>Thesisstudenten .....</i>	<i>18</i>
5. LITERATUUR.....	19

Waarschuwing: in dit rapport en de bijhorende CD-rom zijn vertrouwelijke gegevens opgenomen (verspreidingsgegevens, artikels van de proceedings, habitatkaart hamster, ...). We raden aan dat deze gegevens niet aan derden worden doorgespeeld.

1. Inleiding

De Europese hamster (*Cricetus cricetus* L.) is een knaagdier dat in West-Europa in enkele decennia tijd geëvolueerd is van een landbouwplaaag tot een zwaar bedreigde soort (Husson 1949, Van Mourik 1962).

Het verspreidingsgebied van de hamster strekt zich uit over het Euraziatische continent en valt grotendeels samen met het voorkomen van löss- en leembodems die noodzakelijk zijn voor het graven van de hamsterburchten (Van Mourik 1962; Lenders 1985). Het centrum van het verspreidingsgebied ligt in Oost-Europa en in de voormalige Sovjet Unie.

De hamsters die in België voorkomen, maken net als die van Nederland deel uit van de noordelijke, links van de Rijn gesitueerde populatie. Dit vormt tevens de noordelijke areaalgrens van de hamster in West-Europa (Pelzers & Van Der Reest 1984).

Verskillende juridische bepalingen beschermen de hamster en zijn biotoop (Valck et al. 2001). Zo is de hamster opgenomen in bijlage II van de Conventie van Bern als streng beschermde diersoort en opgenomen in bijlage 4a van de habitatrichtlijn als een soort van communautair belang.

Vlaanderen is verplicht om deze soort en zijn biotoop te beschermen. Het soortbeschermingsplan hamster (Mercelis 2001, Valck et al. 2001a) reikt hiervoor concrete actieplannen aan, die de noodzakelijke acties bespreken op gemeentelijk, provinciaal, Vlaams en internationaal niveau.

In 1998 werd in opdracht van AMINAL voor het eerst een vrij grootschalig onderzoek verricht naar het voorkomen van de hamster in Vlaanderen (Christiaens & Verwaerde 1998). Het onderzoek werd uitgevoerd door De Wielewaal, Natuurvereniging vzw, in samenwerking met vrijwilligers van de zoogdierenwerkgroep van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM). In Vlaams-Brabant werd 472 ha onderzocht, verspreid over Bertem en Hoegaarden, en werden 83 hamsterburchten gevonden. In 1999 werd door De Wielewaal 201 hectare onderzocht en werden 17 burchten gevonden (Valck 1999, 2000a & b). In 2000 werd, in samenwerking met Brakona, 1036 ha akkergebied grondig geïnventariseerd, wat in totaal 41 burchten opleverde (Mercelis & Valck 2001, Valck et al. 2001b). In 2001 werd, i.s.m. Brakona, zowel in de lente (28.3km lineaire elementen en 6 ha onderzocht, 3 burchten gevonden) als in de zomer (553 ha onderzocht, 11 burchten gevonden) onderzoek gedaan.

2. Hamsterproject 2002-2003

In 2002-2003 werd in samenwerking met Brakona een nieuw project uitgevoerd. De opdracht was vijfledig:

1. Monitoring van de gekende kernpopulaties

De kernpopulaties (Bertem-Leefdaal en Hoegaarden) dienen verder geïnventariseerd te worden om populatieveranderingen op te volgen en om beschermingsmaatregelen te ondersteunen.

2. Inventarisatie van de witte gaten

In Vlaams-Brabant dienden nog enkele witte gaten intensief geïnventariseerd te worden. Op vraag van de provincie werd er veel aandacht besteed aan de inventarisatie van de witte gaten.

3. Handleiding hamsterbeheer

Het opstellen van een handleiding hamsterbeheer waarin beheersmaatregelen worden beschreven voor de hamster die een positieve weerslag hebben op het akkerbiotoop in het algemeen.

4. Internationaal hamstercongres

Organisatie van een internationaal congres dat open staat voor vrijwilligers en professionelen. Verwerking van de resultaten in de wetenschappelijke congresverslagen.

5. Projectgroep

De projectgroep volgt het project inhoudelijk op en werkt in de mate van het mogelijke aan de lokale initiatieven mee (inventarisaties, opstellen folder en cursus, wandeldag, ...).

3. Materiaal en methode

3.1 Zoekmethode

Voor de monitoring van de kerngebieden en de inventarisatie van de blanco gebieden werd gewerkt volgens een standaardprocedure (Krekels & Gubbels 1996, Christiaens & Verwaerde 1998, Valck 1999). In de maand augustus worden gemaaide, nog niet geploegde velden baansgewijs afgezocht op zoek naar hamsterholen. Er werd een afstand van drie meter tussen elke medewerker gehouden.

Burchten vormen de beste aanwijzing voor de recente aanwezigheid van hamster. Het aantal en type pijpen werd genoteerd, evenals de diameter en de diepte. Aan de hand van haarvallen en visuele kenmerken (mosbegroeiing, staat van de gangen, ...) werd bepaald of de burcht al dan niet (recent) bewoond was.

In dit onderzoek werden alleen die burchten betrokken die met zekerheid aan hamsters konden worden toegeschreven (karakteristieke hamsterbouw en/of hamsterharen en/of zichtwaarnemingen).

Er werd voornamelijk gezocht in gemaaide graanvelden, sporadisch ook in braakliggende terreinen en koolzaadvelden. Daarnaast werden ook interessante kleine landschapselementen (bermen, graften, akkerranden, holle wegen,...) onderzocht indien ze niet te sterk overwoekerd waren.

De gegevens van de onderzochte percelen werden op standaard inventarisatieformulieren genoteerd (zie CD-rom).

Het veldwerk werd uitgevoerd door een 20-tal vrijwilligers, die gedurende 1 of meerdere dagen mee inventariseerden, gecoördineerd door de projectverantwoordelijke.

Ook tijdens de hamsterwandelingen werden er velden geïnventariseerd. Omdat deze mensen geen voorkennis hadden, werd de afstand tussen de zoekers dan verkleind tot maximum 1m.

3.2. Monitoring van de gekende populaties

Om met een zo efficiënt mogelijke inspanning een betrouwbaar zicht te krijgen op de aantallen van hamsters in een hok, werd beslist om elk hok waarvan gedurende een bepaald jaar meer dan 20% van het geschikte gebied (globale waardering > 0.8; zie hoofdstuk) werd onderzocht, als gemonitord te beschouwen (tabel 1).

jaar	1998	1999	2000	2001	2002
> 25%	4	3	22	7	5
> 24%	4	3	23	7	7
> 23%	6	3	26	7	8
> 22%	7	3	27	8	8
> 21%	8	3	32	8	9
> 20%	8	4	35	8	10
> 16%	14	7	44	16	23

Tabel 1: Aantal hokken die in aanmerking komen voor analyse (aangezien min. x % van het geschikte gebied geïnventariseerd werd gedurende dat jaar).

Dit is hetzelfde criterium als vorig jaar (Mercelis & Valck 2002). We hadden gehoopt dit criterium dit jaar scherper te stellen (25%), maar in de praktijk is het vaak onmogelijk om meer dan 20% van het geschikte gebied in het hok te inventariseren.

3.3. Inventarisatie van de witte gaten

Om een betrouwbaar zicht te krijgen op de aanwezigheid van hamsters met een minimaal gegevensverlies, werd beslist om elk hok waarvan gedurende een bepaald jaar meer dan 9.5% van het geschikte gebied werd onderzocht, als geïnventariseerd te beschouwen (tabel 2). Dit criterium is veel strenger dan de 5% norm van vorig jaar (Mercelis & Valck 2002). Dankzij een strengere definitie van 'geschikt' hamstergebied (globale waardering > 0.8 ipv globale waardering > 0.25) was het mogelijk om per hok proportioneel meer gebied te onderzoeken en dus een betrouwbaar beeld te krijgen op de aan- of afwezigheid van hamsters.

jaar	1998	1999	2000	2001	2002
> 10%	35	11	53	30	44
> 9,5%	38	13	53	34	49
> 9%	38	13	53	34	49
> 8%	44	13	56	38	53
> 7%	48	17	62	39	58
> 5%	50	19	58	39	70

Tabel 2: Hokken die in aanmerking komen voor analyse, aangezien min.x% van het geschikte gebied (globale waardering > 0.8) geïnventariseerd werd gedurende dat jaar.

3.4. Verwerking van de gegevens

De veldgegevens werden geanalyseerd in een GIS-systeem (Mapinfo versie 6.0, Mapinfo Corporation).

Voor de verwerking werden verschillende basiskaarten gebruikt (zie schema 1 en fig. 2).

De gegevens worden geanalyseerd op het niveau van **1km UTM hokken**. Deze eenheid werd verkozen boven percelen, aangezien percelen een te variabele eenheid zijn. Perceelsgrenzen kunnen namelijk veranderen, percelen kunnen in bepaalde jaren niet geschikt zijn voor de hamster (onaantrekkelijk gewas) en kunnen in bepaalde jaren niet onderzocht worden (nog niet gemaaid, reeds geploegd of tijdsgebrek). Een grotere eenheid (vb. 5-km hokken) is dan weer te groot om zinvolle analyses toe te laten.

Mbv. de **habitatkaart** hamster (Onkelincx, 2001) werd berekend hoeveel geschikt hamstergebied er in elk km hok aanwezig is. De habitatkaart geeft de geschiktheid van elke plek in volledig Vlaanderen weer in functie van - voor de hamster belangrijke - habitatkenmerken (afgeleid uit de bodemkaart en de biologische waarderingskaart; habitatwaardering), rekening houdend met de graad van isolatie van het gebied (netwerkwaardering) (zie CD-rom). Grote aaneengesloten 'hamstergebieden' krijgen een hogere netwerkwaardering en, bijgevolg, een hogere globale habitatwaardering.

De globale waardering van een gebied (van 0 tot 1) is het product van de habitatwaardering en de netwerkwaardering. (Onkelinx, 2001).

Geschikt hamstergebied wordt in deze studie gedefinieerd als percelen die een globale waardering hebben >0.80 . Vorig jaar was dit criterium minder streng, met name globale waardering > 0.25 .

Dit criterium werd scherper gesteld aangezien de hamster zeer strenge biotoeisen stelt, en dat hij voornamelijk kiest voor gebieden met een hoge globale waardering. Meer dan 80% van de burchten gevonden in de periode 1998-2002 bevond zich in gebied met globale waardering >0.8

In bepaalde gevallen zal het geschikte oppervlakte per UTM-hok daardoor onderschat zijn, aangezien het model niet onfeilbaar is en hamsters zich in bepaalde gevallen zullen ophouden in suboptimale gebieden. 'Theoretisch' geschikte velden kunnen echter ook gedurende bepaalde jaren ongeschikt zijn voor de hamster t.g.v. specifieke veldeigenschappen (onaantrekkelijk gewas, te intensieve bodembewerking, ...), zodat er ook een voerwaardering kan zijn van het geschikte gebied. Wij gaan er van uit dat beide factoren elkaar uitschakelen en dat het geschikte hamstergebied een realistische benadering is van het gebied dat in dat hok geschikt is voor de hamster.

Voor elk UTM-hok werd berekend hoe groot het (theoretisch) geschikte hamstergebied is, en welke proportie daarvan per jaar onderzocht werd.

Bovendien werd ook rekening gehouden met het historische verspreidingsgebied van de hamster. Het gebied ten westen van Brussel werd niet in de analyses opgenomen, aangezien daar geen historische of actuele hamstervondsten werden gedaan.

Het **werkgebied** geeft die gebieden weer met een hoge geschiktheid voor hamsters (meer dan 50% van het hok bestaat uit geschikt hamstergebied). Voor Vlaams-Brabant gaat het over 224 UTM hokken.

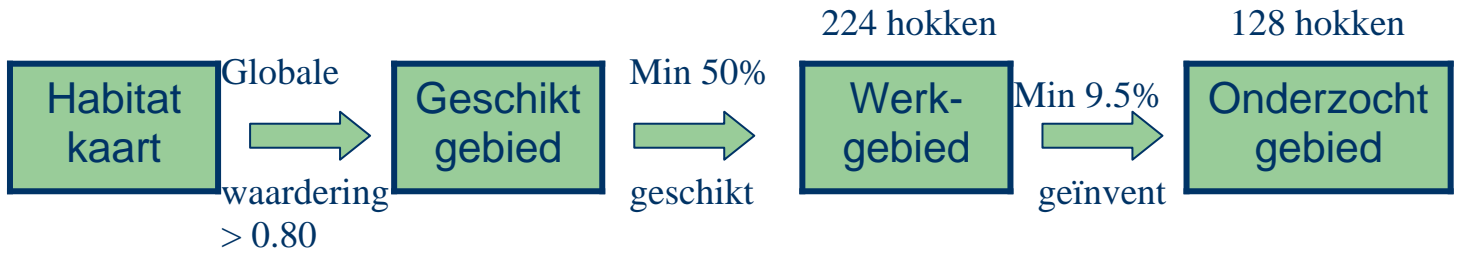
Vanzelfsprekend werden ook andere hokken bezocht, vb. hokken die aansloten bij interessante (door hamsters bewoonde) hokken of op potentieel interessante plaatsten gelegen waren (vb. de grens van het historische verspreidingsgebied).

Het **onderzocht** gebied omvat alle hokken die gedurende een bepaald jaar 'grondig' geïnterviewd werden. Een UTM-hok wordt als geïnterviewd beschouwd indien gedurende dat jaar (zomer) meer dan 9.5% van het geschikte hamstergebied geïnterviewd werd.

Uit analyses (Mercelis & Valck 2002) bleek dat inventarisatie van 5% van het geschikte gebied reeds een goed beeld geeft van de aan- of afwezigheid van hamsters in een UTM-hok.

In totaal werden van 1998 t.e.m. 2002 128 UTM-hokken grondig ($>9.5\%$ van het geschikte hamstergebied) geïnterviewd gedurende 1 of meerdere jaren. Daarvan lagen er 91 UTM hokken binnen het werkgebied, zodat 41% van het werkgebied onderzocht werd gedurende min 1 jaar.

Schema 1: Overzicht van de analysemethodiek.

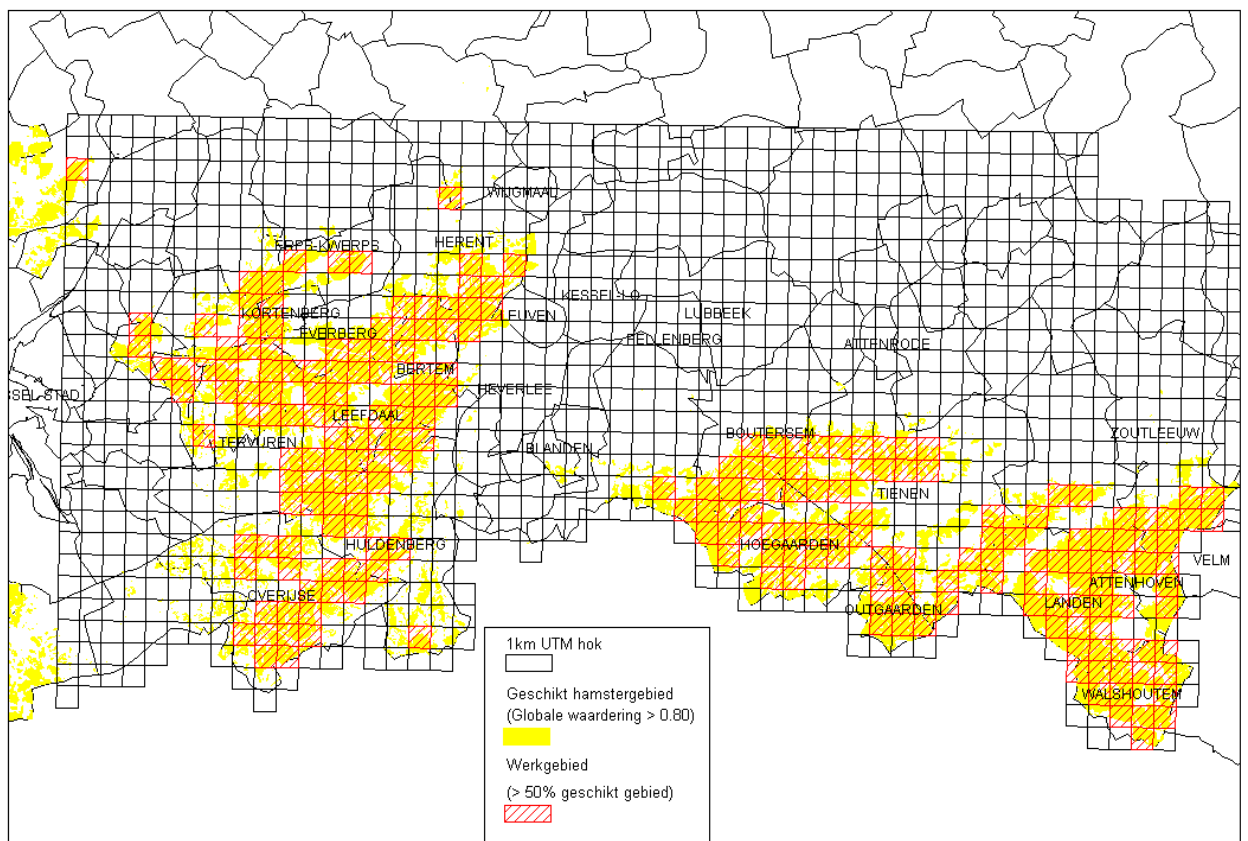

Fig. 1: Overzicht van de basisverwerkingskaarten van Vlaams-Brabant: 1km UTM hokken, geschikt hamstergebied (globale waardering > 0.80) en werkgebied (hokken met > 50% geschikt hamstergebied)

4. Resultaten

4.1. Basisgegevens

In 2002 werden in Vlaams-Brabant in totaal 662 ha onderzocht en 13 hamsterburchten gevonden (fig. 2 ; basisgegevens: zie CD-rom).

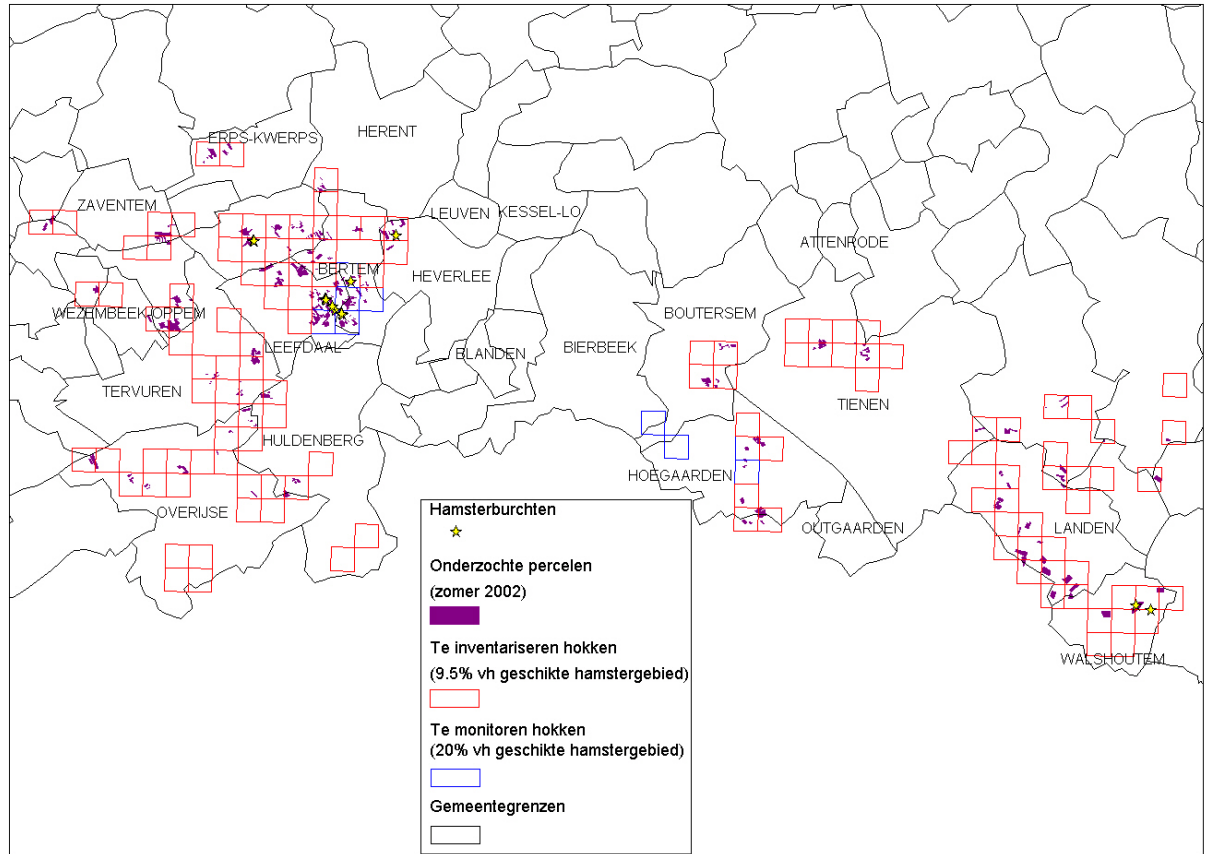

Fig. 2: Basisgegevens van de inventarisaties in de zomer van 2002: onderzochte percelen, gevonden hamsterburchten en een overzicht van de te inventariseren en te monitoren hokken

Het veldwerk werd belemmerd door heel wat praktische problemen. De zeer late oogst (pas vanaf de tweede week van augustus), gecombineerd met de zware regenval (laatste week van augustus) zorgden ervoor dat er minder efficiënt geïnventariseerd kon worden. Bovendien hadden we, vnl. in de witte gaten, moeilijkheden om graanvelden te vinden. Een groot deel van het theoretisch geschikte gebied werd ingenomen door weilanden, boomgaarden of ongeschikte teelten. Vandaar dat we minder hokken hebben kunnen onderzoeken dan gepland.

4.2. Temporele trends

De hokken die gedurende 3 of meer jaar werden onderzocht, kunnen gebruikt worden voor temporele analyses. Het zijn vooral de gemonitorde hokken die een beeld kunnen geven over eventuele aantalsfluctuaties, aangezien deze intensief (> 20%) onderzocht werden zodat het aantal burchten een betrouwbare indicatie is voor het aantal hamsters (Mercelis & Valck 2002).

Een periode van 5 jaar is een korte tijd om een populatietrend vast te stellen. De waargenomen veranderingen kunnen namelijk van voorbijgaande aard zijn of een natuurlijk fenomeen zijn. De hamster en andere knaagdiersoorten zijn ervoor bekend dat ze behoorlijke aantalsfluctuaties kunnen vertonen (Nechay et al. 1977).

Gemonitorde hokken

In totaal werden er over de afgelopen 5 jaar 52 UTM-hokken grondig (> 20% van het geschikte hamstergebied) gemonitord. Daarvan werden er 43 slechts 1 jaar onderzocht, 6 (+1 waarvan gedurende 1 jaar 19.6% onderzocht werd) gedurende 2 jaar, 2 gedurende 3 jaar en 1 gedurende 4 jaar.

Het is niet mogelijk om op basis van deze gegevens een duidelijke conclusie te trekken (fig. 3). Het valt wel op dat er in alle hokken, op uitzondering van FS1334, gedurende de eerste studie jaren meer hamsterburchten werden gevonden. We kunnen dus de conclusie trekken dat op basis van deze gegevens er zeker geen bewijs is voor een toename van het aantal burchten per hok. De gegevens wijzen meer in de richting van een afname. Langdurig, systematisch onderzoek is nodig om dit te bewijzen.

Het is ook interessant om te zien dat in de cluster van FS1334, FS 1434, FS1333, FS1433 en FS1435 er in alle hokken, op 1 na (FS1334), een afname is van het aantal burchten. Dit kan verklaard worden door de sterke ruimtelijke dynamiek van de soort. De vooruitgang van de soort in 1 hok kan te wijten zijn aan de migratie van dieren uit andere hokken en dus geen populatievooruitgang impliceren.

Aangezien we op basis van de gemonitorde hokken alleen geen éénduidig zicht krijgen, bekijken we in het volgende hoofdstuk ook de populatietrends in de geïnventariseerde hokken.

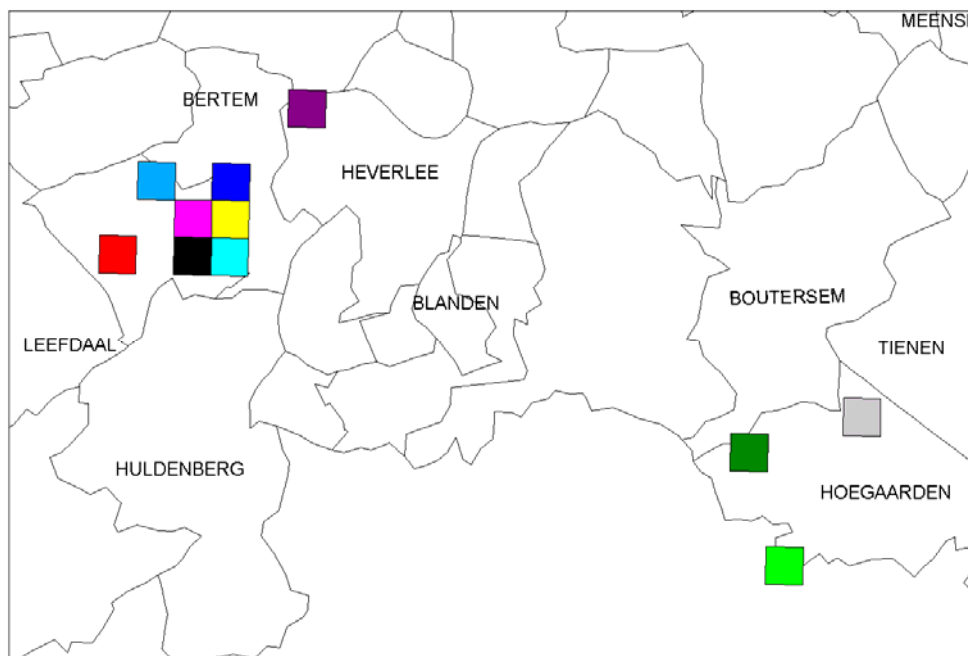
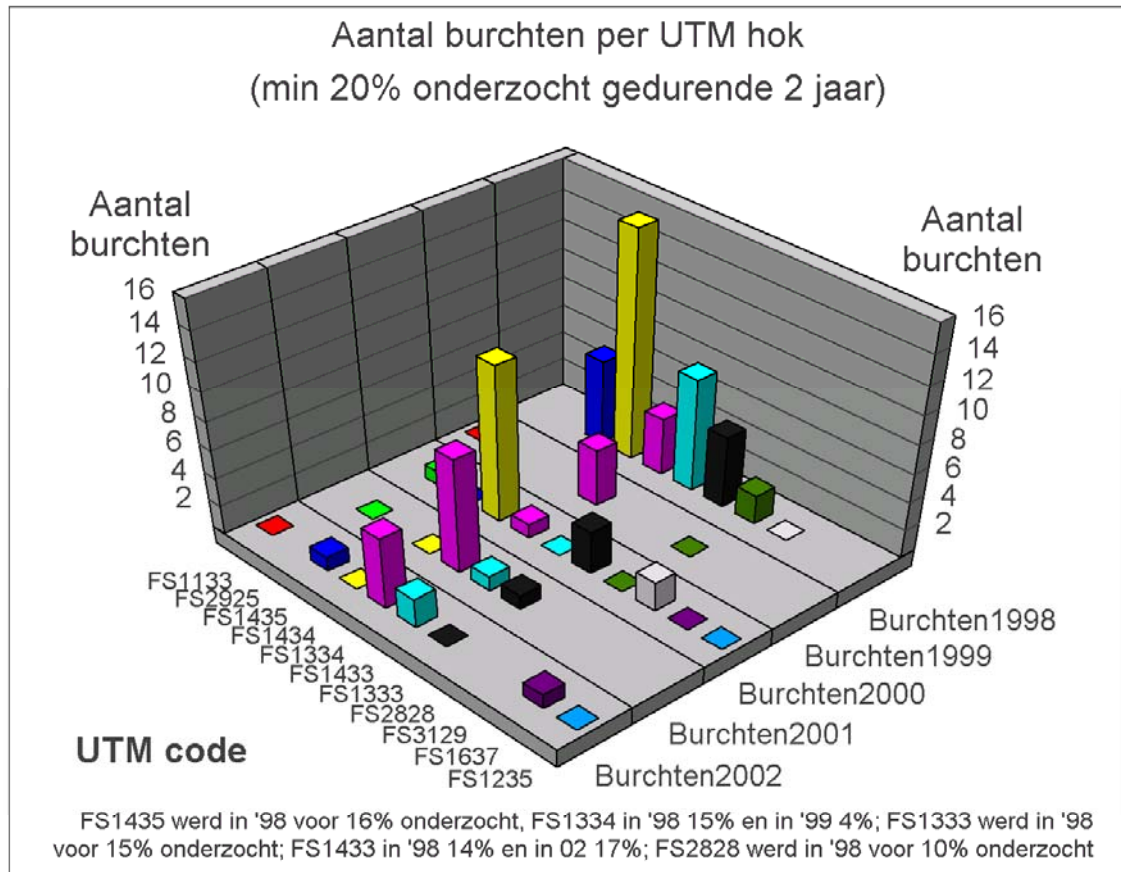

Fig. 3: Overzicht van de hokken die gedurende 2 of meer jaar intensief gemonitord werden (>20% onderzocht gedurende dat jaar; uitzonderingen zie onderschrift).

Geïntervieweerde hokken

Om het beeld te vervolledigen bekijken we bijkomend ook de hokken die niet gemonitord werden, maar wel geïntervieweerd werden gedurende 2 of meer jaar. De hokken waar geen burchten werden gevonden, maar waar wel geïntervieweerd werd, zijn uit de grafiek weggelaten om een duidelijker beeld te kunnen geven. Ook hier zien we dat gedurende de eerste jaren meer burchten worden gevonden dan in de laatste jaren. Dit bevestigt ons vermoeden dat de aantallen hamsters in de meeste hokken niet toeneemt.

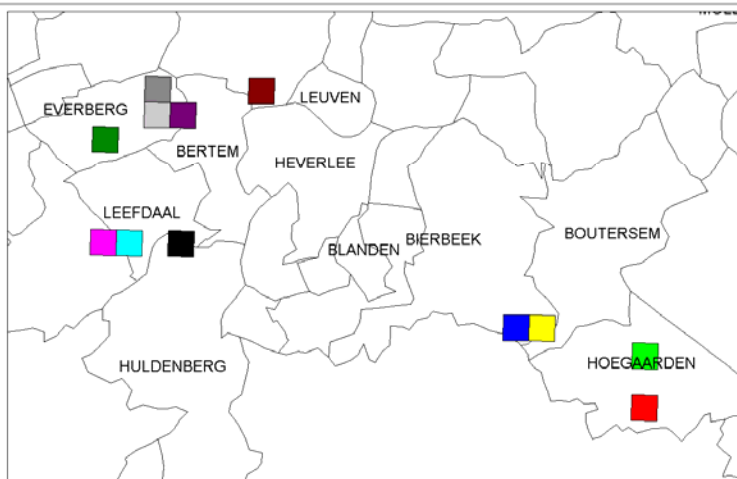
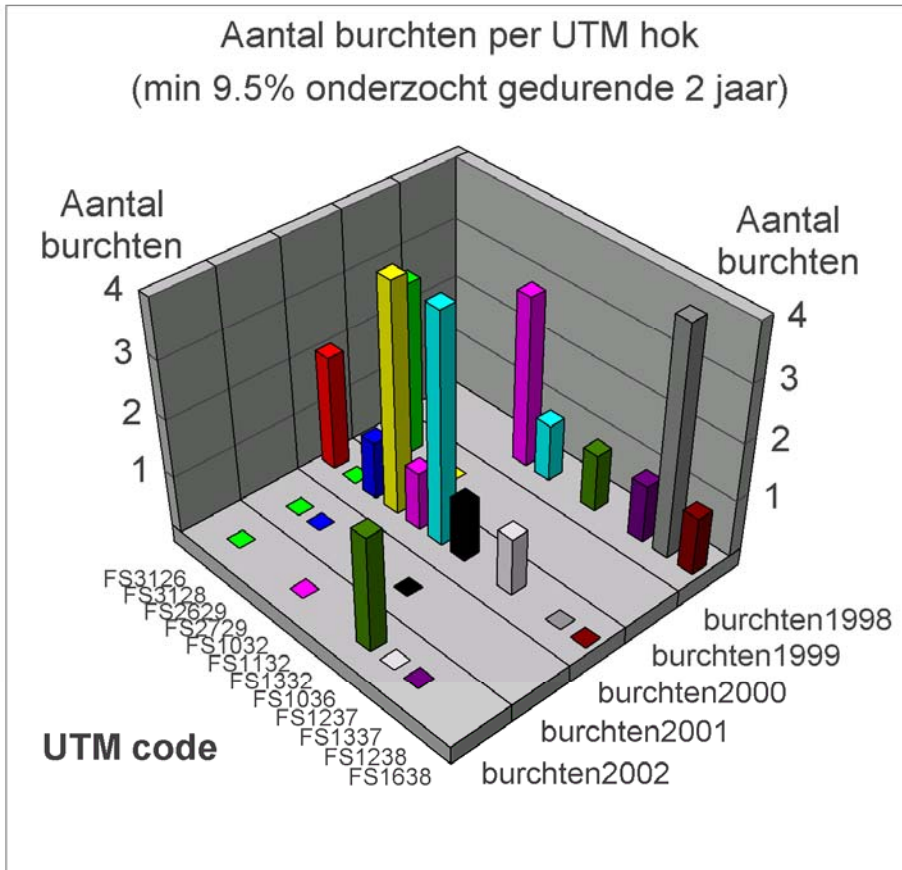

Fig. 4: Overzicht van de hokken die gedurende 2 of meer jaar intensief geïntervieweerd werden (>9.5% onderzocht gedurende dat jaar). Enkel hokken waarin burchten zijn waargenomen, zijn weergegeven.

4.3. Zoeksucces

Op basis van de nieuwe gegevens werden de 'hotspots' in Vlaams-Brabant opnieuw afgebakend.

De volgende categorieën worden gebruikt:

UTM-hokken met **zoeksucces 1**, waar elk inventarisatiejaar burchten werden gevonden. In totaal zijn er 14 hokken die hieraan voldoen. Ze situeren zich voornamelijk in Bertem, ten zuiden (Bertemveld) en ten noorden van de E40. De 3 UTM-hokken in Hoegaarden en het éne hok in het grensgebied Vlaams-Brabant en Limburg werden allen slechts 1 jaar onderzocht. Ze dienen dan ook de volgende jaren opgevolgd te worden om na te gaan of ze effectief zo belangrijk zijn voor de hamster.

De 15 UTM-hokken met een **hoog zoeksucces** ($0.5 \leq x < 1$) leunen grotendeels aan tegen de rode hotspots.

Beide groepen hebben een hoog potentieel voor de hamster en dienen dus prioritaire aandacht te krijgen zowel naar monitoring als naar soortbescherming.

In totaal zijn er 3 hokken met een **laag zoeksucces** (0-0.5).

Het zoeksucces in 99 hokken is **0**.

275 hokken werden **niet onderzocht**. Deze dienen in de toekomst geïnventariseerd te worden.

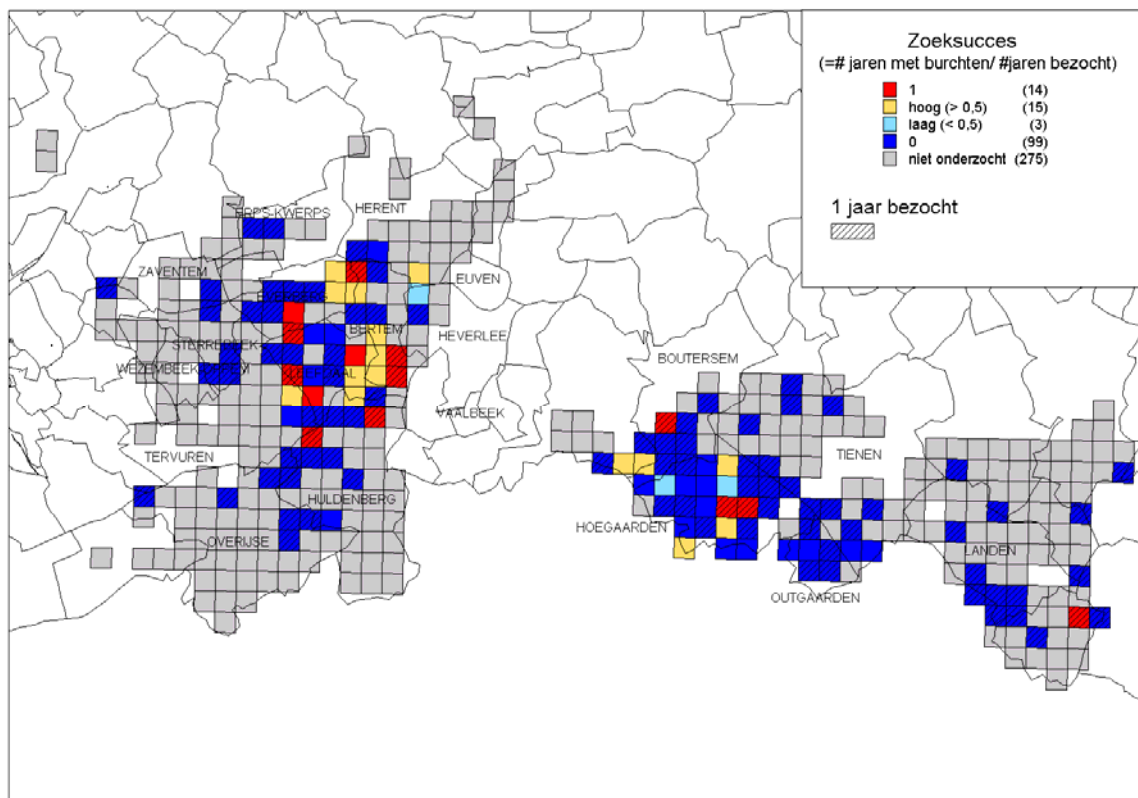

Fig. 5: Overzicht van de hot- en coldspots in Vlaams-Brabant. Het zoeksucces werd berekend als het aantal jaren met burchten t.o.v. het aantal jaren bezocht.

4.4. Handleiding hamsterbeheer

Als aanzet voor de handleiding hamsterbeheer, werd een literatuurstudie gedaan door 5 studenten van de Hogeschool van Gent (Departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw, Graduaat Landbouw en Biotechnologie, Campus Melle). Deze literatuurstudie, die voor de studenten een eerste introductie vormde in de bescherming en het beheer van de hamster en zijn biotoop, vormde de basis voor een uitvoerige handleiding (zie bijlage). Deze uitvoerige handleiding zal als basis dienen voor een beknopte, technische handleiding hamsterbeheer, die opgesteld zal worden door Annelies Degraeve (mede-auteur van het groepswerk). Het is de bedoeling om deze handleiding tegen juli 2003 uit te brengen en te verdelen onder geïnteresseerden (conservators, milieuambtenaars, ...). De uitgebreide versie in bijlage zal beschikbaar zijn voor iedereen die bijkomende informatie wenst te hebben.

4.5. Internationaal hamstercongres

Van 12 t.e.m. 14 oktober 2002 vond het 10° internationaal hamstercongres plaats in het Gallo-Romeins museum te Tongeren.

Dit jaarlijkse 'ontmoetingsmoment' is een initiatief van de Internationale Hamsterwerkgroep. Dit jaar werd het congres georganiseerd door Natuurpunt, i.s.m. Brakona, Likona en Euregio Maas-Rijn.

Elk jaar neemt de interesse in dit congres en in de hamsterproblematiek toe. 105 deelnemers, waaronder wetenschappers, natuurbeschermers, beleidsmakers en vrijwilligers uit de Europese regio kwamen samen om de bedreigde situatie van de wilde hamster in Europa te bespreken. Het congres gaf de professionele en vrijwilligere natuurbeschermers de kans om hun praktijkervaringen te toetsen aan de actuele wetenschappelijke kennis. Bovendien was het de gelegenheid bij uitstek om ervaringen uit te wisselen en nieuwe samenwerkingsverbanden op te starten.

De voordrachten behandelden de ecologie, de bescherming van de soort en zijn habitat en het beleid. Het centrale discussiethema was ex-situ bescherming (fok, reïntroductie, translocatie, restocking). Tijdens de discussie op zaterdag werden de pro's en contra's van ex-situ bescherming op tafel gelegd en randvoorwaarden bepaald voor het uitvoeren van dergelijke maatregelen voor de hamster in Vlaanderen. Naar aanleiding van deze discussie heeft de Internationale Hamsterwerkgroep een officiële nota opgesteld met daarin de richtlijnen over ex-situ maatregelen.

Gekoppeld aan dit congres vond op maandag een velduitstap naar het Nederlandse hamsterreservaat in Sibbe plaats, waar informatie werd gegeven over het Nederlandse kweekprogramma, het gevoerde beheer en de monitoring.

Het congres werd zeer positief geëvalueerd bevonden, zowel door de buitenlandse aanwezigen (vnl. 'professionelen') als de Vlaamse aanwezigen (zowel professionelen als vrijwilligers).

Naar aanleiding van het congres zullen de wetenschappelijke congresverslagen gepubliceerd worden, met daarin een 30-tal bijdragen over de bescherming, de ecologie van de hamster en zijn wettelijke bescherming. De congresverslagen

worden in mei 2003 gepubliceerd. Op de CD-rom bevinden zich de definitieve teksten van de proceedings.

Voor meer informatie over het congres verwijzen we naar de CD-rom waarop de deelnemerslijst, de congres folder (Engels/Duits en Nederlands) en het definitieve programma staan en tevens wat sfeerbeelden.

4.6. Projectgroep

Op de eerste vergadering van de lokale hamsterwerkgroep (30 april 2002) waren 11 geïnteresseerden aanwezig (verslag in bijlage).

Er werd beslist om een aantal activiteiten op het touw te zetten, vnl. in en rond de Koeheide. Het project Koeheide is een reservaatproject van Natuurpunt dat opgestart is in Bertem (thv. de Heideberg). Dit gebied wordt gekenmerkt door een netwerk van kleine landschapselementen, schrale graslanden en kleinschalige akkers, ... Theoretisch gezien is dit gebied geschikt voor de hamster en in 1998 werden er in de nabijheid burchten gevonden. De aankopen in en het beheer van De Koeheide, zouden afgestemd kunnen worden op de hamster, maar dan moet eerst onomstotelijk bewezen worden dat hamster aanwezig zijn in het gebied.

Er werd dan ook besloten om dit jaar extra aandacht te besteden aan dit gebied; zowel tijdens de inventarisaties als tijdens de 'sensibiliserende' activiteiten.

Hieronder volgt een korte evaluatie van de activiteiten.

'masterplan' Plateau van Duisburg'

Op dit moment vinden er in het werkingsgebied verschillende projecten plaats die een directe of indirecte invloed kunnen hebben op de hamster en andere akkersoorten: het Life project en natuurinrichtingsproject thv de 'Doode Beemde', de landinrichting Brabants plateau, het reservatenproject 'Koeheide', een anti-erosie project, ... Ook het omgekeerde geldt: aankopen in het kader van het hamsterproject kunnen een invloed hebben op andere projecten.

De Vrienden van Heverlee bos en de mensen van Natuurpunt zijn duidelijk geïnteresseerd in het opstellen van een integrale visie, maar dat heeft vanzelfsprekend rijpingstijd nodig. Het proces kwam in een stroomversnelling door het landinrichtingsproject 'Brabants Plateau'.

Onder impuls hiervan werd ook een Denkgroep Brabants Leemplateau opgericht (coördinator: Frans Geenen) die o.a. het landinrichtingsproject mee zal opvolgen en een visie ontwikkeld voor het volledige plateau (inclusief alle natuurwaarden).

Inventarisaties/monitoring

De werkgroep heeft eveneens deelgenomen aan de inventarisaties. Er werden drie inventarisatieavonden georganiseerd (7/08 en 14/08, 21/08). Kelle Moreau en Bart Vercoutere stonden in voor de praktische organisatie en de publiciteit.

Deze avonden hadden veel succes (10-tal aanwezigen op 7/08 en 14/08; 35-tal aanwezigen op 21/08).

Toch kunnen deze inventarisatie-avonden niet gezien worden als een volwaardig alternatief voor de 'professionele' inventarisaties, die sneller en efficiënter zijn. De wandelavonden zijn eerder een sensibiliserende activiteit die als bijproduct hebben dat een kleine oppervlakte intensief onderzocht wordt.

Tijdens de inventarisatiedagen werden geen hamsterburchten gevonden, maar de laatste dag werd een hamsterburcht gevonden op een koolzaadakker in de

Koeheide, vlakbij een perceel van Natuurpunt. De aanwezigheid van hamsters in de Koeheide is daarmee onomstotelijk bewezen. Dat maakt dit reservaatproject des te waardevoller.

Starthappening Koeheide (29/06/2002)

De starthappening was een activiteit voor het grote publiek, bestaande uit een officieel gedeelte en educatieve wandelingen. De opkomst was zeer hoog. Een 40-tal mensen namen deel aan de hamsterwandeling (zie foto).

Handleiding voor het beheer van akkerleefgemeenschappen

Deze handleiding (zie 4.4.) wordt opgesteld door Natuurpunt en bespreken het beheer van gronden die aangekocht/beheerd worden in functie van de hamster (rekening houdend met andere akkersoorten). De inhoud wordt mee geëvalueerd door Bart Vercootere en Etienne Ruys, die beide een goede praktijkervaring en veldkennis hebben en dus goed weten wat praktische haalbaar/zinvol is.

Hamsterwandeldag

Op zondag 25 augustus 2002 werd in Bertem een hamsterwandeldag georganiseerd voor het 'grote publiek'. De rondleiding werd gedaan door Saskia Mercelis en Etienne Ruys. De opkomst was laag (6-tal aanwezigen), mede door het succes van de inventarisatiedagen en de beperkte publiciteit. Alle deelnemers waren enthousiast.

Aankopen

In samenspraak met de vrijwilligers werden 2 kleine stukjes landbouwgebied aangekocht in hamstergebied.

Het is zeker niet de bedoeling om grootschalige aankopen te doen in de hamstergebieden, die vaak nog intensief gebruikt worden als landbouwgebied. We zijn wel geïnteresseerd in de aankoop en/of het beheer van kleine stukjes marginale landbouwgrond, kleine landschapselementen en bufferstroken. Deze zijn voor de landbouw niet economisch interessant. Voor de unieke (maar bedreigde) akkerfauna zijn ze echter onontbeerlijk om in het vijandelijke landbouwgebied te kunnen overleven.

Conclusie

Het bijeenroepen van geïnteresseerden heeft een hele dynamiek op gang gezet die geresulteerd heeft in een toenemende interesse in natuur in het landbouwgebied (en de hamster specifiek), een breder draagvlak (via de verschillende activiteiten) en bovenal, een actieve denkgroep over het Brabantse Leemplateau. Concrete realisaties van de werkgroep voor de hamster zijn de aankoop van 2 kleine geschikte percelen en het zoeken naar een hamsterbeheer met een meerwaarde voor het akkerlandschap.

4.7. Bijkomende activiteiten

Naast de afgesproken activiteiten, werden bijkomend nog heel wat andere sensibiliserende activiteiten en projecten in de regio georganiseerd/opgevolgd.

Internationale contacten

In het kader van het hamsterproject en meer specifiek het hamstercongres waren er zeer intense contacten met de buitenlandse collega's (vnl. Frankrijk, Nederland, Duitsland, ...). Dit liet toe om informatie uit te wisselen over hamsterbeheer.

Daarnaast waren er ook zeer intense contacten met de Waalse collega's, die hun veldwerk vnl. uitvoerden t.h.v. de taalgrens (wat het onderzoek des te interessanter maakte voor ons).

Twee collega's bezochten het Brabants Plateau (Isabelle Losingier van het 'Office Nationale de La Chasse et de la Faune Sauvage', coördinatrice van het Franse soortbeschermingsplan) en Rudi Vanherck (Aves, coördinator van het Waalse hamsterproject). Naar hun mening is dit gebied nog steeds zeer geschikt als hamstergebied en bovendien ecologisch zeer waardevol.

Landinrichting Brabant Plateau

De ecologische voorstudie van het landinrichtingsproject Brabants Plateau werd nauwgezet opgevolgd aangezien dit project zware gevolgen kan hebben op de hamsterpopulatie, die de belangrijkste Vlaamse populatie is.

Natuurpunt (Saskia Mercelis en de regioverantwoordelijke Ewoud l' Amiral) zetelde in de opvolgingscommissie van de ecologische voorstudie, schreef adviezen, deed veldbezoeken en koppelde alles terug met de betrokken afdelingen.

Lokale Natuurpunt afdeling

Er waren intensieve contacten met de lokale Natuurpunt afdelingen, vnl VIJL en kern Tervuren (veldbezoeken, vergaderingen, ...) met het oog op het mobiliseren van de vrijwilligers rond het hamsterproject en het integreren van het project binnen andere (lopende of nog op te starten) projecten. Ewoud l' Amiral stond in voor de contacten met de lokale vrijwilligers en het mobiliseren van de vrijwilligers rond dit project.

Voordracht Brakona

Op de Brakona studiedag (1/02/2003) werd een voordracht gegeven over de hamster in Vlaams-Brabant door Bert De Busser, stagiair van de Katholieke Hogeschool van de Kempen (Dep. Industrieel Ingenieur en biotechniek)

Overleg met de doelgroepen

Op 26/09/2002 vond een vergadering plaats in Brussel, bijeengeroepen door Aminoal, afdeling Natuur, waarbij de belangrijkste doelgroepen bijeengebracht waren om te discussiëren over het soortbeschermingsplan hamster en de implementatie ervan (Natuurpunt, Boerenbond, ALT, Aminoal, WBE's, ...). Twee belangrijke conclusies hiervan: de actoren uit de landbouwsector hebben het moeilijk met grootschalige aankopen in akkergebied, maar kunnen zich eventueel wel vinden in aankopen van kleine stukjes marginale landbouwgrond, hoewel ze hier eerder negatief tegenover staan. Ze zijn echter wel gewonnen voor het opstellen van speciale hamsterovereenkomsten.

Info avond Dijleland

Op maandag 25/02 werd, i.s.m. Regionaal Landschap Dijleland, een infoavond georganiseerd over de hamster in Korbeek-Dijle. De opkomst was hoog (35-tal personen, waaronder ook wat landbouwers en jagers) en de reacties positief.

Hamsterwandeldag Velpe-Mene (11/08/2002)

I.s.m. afdeling Velpe-Mene werd op 11 augustus een hamsterwandeldag georganiseerd, met een 25-tal deelnemers. In de voormiddag vond een educatieve wandeling plaats (begeleiding: Saskia Mercelis en de mensen van de lokale afdelingen), in de namiddag werden verschillende velden onderzocht.

Hamsterwandeldag Zaventem (19/01/2002)

Op 19/01 werd, i.s.m. Natuurpunt afdeling Zaventem en Kortenberg, een educatieve wandeling over de hamster en zijn biotoop georganiseerd, gevolgd door een videovoorstelling. De opkomst was zeer hoog (60-tal personen).

Voorstelling op congressen

Op 3 congressen werd het hamsterproject naar voren gebracht dmv. een wetenschappelijke poster en voordrachten, net name het knaagdiercongres (7-8 september 2002), Rodens et Spatium (22-26 juli 2002), en het hamstercongres (12-14 oktober 2002). Vanzelfsprekend werd ook steeds de bijdrage van Brakona vermeld.

Voordracht JNM

Op dinsdag 18 februari werd een voordracht gegeven door Diederik Willems over de hamster tijdens het JNM-café te Leuven.

Thesisstudenten

In het schooljaar 2002-2003 werkten een aantal stagiairs intensief mee aan het hamsterproject. Bert De Busser, student Biotechnologie aan de Katholieke Hogeschool van de Kempen assisteerde tijdens het veldwerk en de verwerking van de gegevens uit Vlaams-Brabant. Een groep studenten van de Hogeschool Gent, Departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw Campus Melle, Graduaat Landbouw en Biotechnologie (De Coninck Andy, Degraeve Annelies, Ponnet Katrien, De Backer Kristien en Vancanneyt Olivier) deden een literatuurstudie over het beheer van akkerlandschappen met het oog op de bescherming van de hamster en zijn biotoop. Eén van de studenten, Degraeve Annelies, zette dit werk verder met het oog op het opstellen van een overzichtelijke en compacte 'handleiding hamsterbeheer'.

Tot slot werkte ook Leen Van Ransbeeck, Stagiair Management assistent (optie zakelijk vertalen en tolken) mee tijdens het hamstercongres, waar ze instond voor het opstellen van zakelijk verslag van et congres.

5. Literatuur

- Christiaens B. & Verwaerde J. 1998. Verspreiding van de Hamster (*Cricetus cricetus*) in Vlaanderen. De Wielewaal Natuurvereniging v.z.w., AMINAL, afdeling Natuur.
- Husson A.M. (1949). Over het voorkomen van de Hamster, *Cricetus cricetus* (L.) in Nederland. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, 2 : 12-54.
- Krekels, R.F.M. & Gubbels, R.E.M.B. (1996). Hamsterinventarisatie 1994 en soortbeschermingsplan. Bureau Natuurbalans Nijmegen.
- Lenders A. (1985). Het voorkomen van de Hamster *Cricetus cricetus* (L., 1758) in relatie tot bodemtextuur en bodemtype. *Lutra*, 28 : 71-94.
- Mercelis S (2001). the Common Hamster in Flanders' fields: status and protection. In: Godmann: Beiträge zu Ökologie und Schutz des Feldhamsters (*Cricetus cricetus*). Anlässlich den 9ten Tagung des Internationalen Arbeitskreises Feldhamsterschutz in Bacharach vom 20.10 bis 21.10.2001.
- Mercelis S. & F. Valck (2001) Bescherming van de wilde hamster in Vlaams-Brabant. Onderzoek uitgevoerd door Natuurpunt Studie in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant en Brakona. Rapport Natuurpunt.
- Mercelis S. & F. Valck (2002) Bescherming van de wilde hamster in Vlaams-Brabant. Onderzoek uitgevoerd door Natuurpunt Studie in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant en Brakona. Rapport Natuurpunt.
- Nechay G., Hamar M. & Grulich I. (1977). The Common Hamster (*Cricetus cricetus* L.); Review - EPPO Bull. 7 (2): 255-276.
- Onkelinx, Th. 2001. Habitatkaart voor de hamster (*Cricetus cricetus*). Stageverslag. Landbouwfaculteit, Universiteit Gent, Gent, Belgium.
- Pelzers E., Van Der Reest P.J. (1984). Over de invloed van reliëf en vegetatie op het voorkomen van de Hamster *Cricetus cricetus* (L., 1758). *Lutra*, 27 : 157-169.
- Valck, F. (1999). De hamster (*Cricetus cricetus*) in Limburg. *Likona* jaarboek 1999, p. 73-79.
- Valck, F. (2000a) 'hamsteren' in Vlaanderen. *Zoogdier* 2000 11(4) p. 3-6.
- Valck, F. (2000b) hamsteren in Vlaanderen. *De Wielewaal* 2000 (4), p. 128-130.
- Valck F., Gysels J. & Mercelis S. Soortbeschermingsplan Hamster (2001a). Onderzoek in opdracht van Aminoal, afdeling Natuur.
- Valck, F., Verkem, S. & S. Mercelis (2001b). Hamsteren in Limburg: onderzoek uitgevoerd door De Wielewaal Natuurvereniging v.z.w. in opdracht van de Provincie Limburg en Likona.